

БОЈАН Д. ЂОКИЋ¹
МУЗЕЈ ЖРТАВА ГЕНОЦИДА
БЕОГРАД

ЗЛОЧИН ОВК: ГРАНАТИРАЊЕ СРПСКЕ ПИЈАЦЕ У СЕЛУ БРЕСЈЕ²

САЖЕТАК. У раду се анализира злочин који је извршен након доласка мировних снага на Косово и Метохију – гранатирање српске пијаце у селу Бресје 28. септембра 1999. године. Као изворе, користили смо документацију Архива Музеја жртава геноцида, новинске чланке, дневничке белешке митрополита Амфилохија, извештај Мисије ОЕБС на Косову и Метохији, извештај о. Радивоја Панића, податке Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Министарства иностраних послова Савезне Републике Југославије, Фонда за хуманитарно право и литературу. До резултата смо дошли користећи методологију историјске науке, укрштањем извора и критичким освртом на њих.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Косово Поље, Бресје, пијаца, гранатирање, етничко чишћење, ОВК.

¹ bojandjokic2005@yahoo.com.

² Чланак је резултат истраживања на пројекту „Злочини на простору дивше Југославије у XX и XXI веку“, који финансира Министарство културе и информисања Републике Србије (Уговор о годишњем финансирању рада Музеја жртава геноцида за 2016. годину).

Рад је примљен 21. априла 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. августа 2016.

*Оглазили ми раније или касније,
наши животи су нејоспојанији од росе
која лебди у јушарњој свејлосћи.*

(Шикибу, 2003, стр. 225).

УВОД

Етнички сукоби на Косову и Метохији трајали су неколико векова. У време када се разбијала и разграђивала југословенска држава, кулминирали су и политички сукоби. Скупштина тадашње Социјалистичке Аутономне Покрајине (САП) Косово, коју су сачињавали већином делегати албанске националности, јула 1990. године усвојила је Декларацију о стварању Републике Косово, у којој је истакнут захтев за њеним признањем као државе у оквиру Југославије. Због тога је Скупштина САП Косова распуштена. Међутим, албански делегати из тада распуштене Скупштине САП Косова, у септембру 1990. године, на тајном заседању у Качанику, донели су Устав тзв. „Републике Косово”. Албанци су 1991. године на Косову и Метохији одржали незванични и незаконити референдум за независност, а 1992. године и изборе за представнике у скупштини „Републике Косова”. Албанци су изашли из свих институција Републике Србије (РС) и Савезне Републике Југославије (СРЈ) и успоставили систем паралелних институција у свим областима друштвеног живота. Тако је 1993. године формирана милитантна организација *Ushtria Çirimitare e Kosovës* (УÇК) – Ослободилачка војска Косова, која је одговорна за потоње злочине над српским становништвом на Косову и Метохији, а илегална влада тзв. „Републике Косово” је 1997. године формирала наоружане паравојне формације косовских Албанаца под називом *Formacionet ushtarake te Republikës Kosovës* (ФАРК – Оружане формације Републике Косова). Ове две милитантне формације, заједно са групама наоружаних цивила тзв. „милицијом”, одговорне су за терор, насиље и злочине над српским становништвом на Косову и Метохији. Жртве албанских милитантних формација били су, пре свега, припадници српске националности и осталих мањинских заједница, али и особе албанске националности, локални грађани Републике Србије.

Унутрашњи оружани сукоб на Косову и Метохији започео је марта 1998. године између оружаних снага СРЈ и паравојне фор-

мације тзв. Ослободилачке војске Косова (ОВК). НАТО агресија на СРЈ, која је трајала од 24. марта до 10. јуна 1999. године, појавила се као последица кризне ситуације која је створена унутрашњим оружаним сукобом. Споразум у Куманову, који је потписан између Војске Југославије (ВЈ) и НАТО-а, и Резолуција 1244 Савета безбедности Уједињених нација (УН) зауставили су НАТО агресију на СРЈ, а на Косово и Метохију дошла је међународна војна и цивилна мисија. Паралелно са повлачењем државних снага безбедности са Косова и Метохије (ВЈ и Министарства унутрашњих послова) и доласком међународних војних мировних снага (КФОР = Kosovo Force) и Привремене административне мисије УН (УН-МИК), у покрајину је из Албаније ушао и велики број припадника ОВК. Безбедносна празнина довела је до незакоња, па је српско становништво подвргнуто насиљу и терору. Насиље и терор спроводили су припадници ОВК, а најчешће су се огледали у отмицама и убиствима припадника српске и других мањинских заједница.³ Терор ОВК у току 1999. године довео је до принудног напуштања Косова и Метохије око 200.000 грађана српске националности и око 50.000 припадника других мањинских заједница. Иако је албанска власт у покрајини једнострано прогласила независност 2008. године, територија Косова и Метохија функционишала је самостално још од јуна 1999. године: „После албанске оружане побуне и НАТО интервенције 1999. године, покрајина Косово и Метохија је де факто изузета из састава Србије и тадашње Савезне Републике Југославије, после више од осам деценија живота унутар југословенске државе” (Бјелица, 2006, стр. 419). Самостално функционисање покрајине скупо су платили припадници мањинског становништва.

³ О ОВК је у једној пресуди наведено: „Ослободилачка војска Косова, у коју се регрутовало албанско становништво, имала је војну организацију, материјална средства и команду, што је овој формацији омогућавало да изводи континуиране и усклађене војне акције и да осваја и контролише делове територије Косова и Метохије, а један од циљева им је био и протеривање неалбанског становништва са подручја Косова и Метохије. Деловање формације ОВК је било организовано у оперативне зоне, на одређеним географским подручјима, које су представљале зоне одговорности са војном и другом структуром...” (Архив Музеја жртава геноцида (АМЖГ), Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Окружни суд у Београду, Веће за ратне злочине, Пресуда К. В. 2/07, од 20. децембра 2007. године, у кривичном предмету против окривљеног Синана Морине). Више о отмицама српског и другог мањинског становништва на Косову и Метохији видети: Ђокић, 2015а, стр. 123–144.

Према споразуму К+90 који је склопљен између КФОР-а и ОВК 20. јуна 1999. године, крајњи рок за разоружање и распуштање ОВК био је 19. септембар 1999. године. Према овом споразуму, ОВК је требало да се разоружа и укине у року од 90 дана од његовог потписивања. То, међутим, није учињено, већ су после овог рока настављени разговори о трансформацији ОВК. Убрзо је постигнут нови споразум према којем је предвиђено да се део припадника ОВК прекомандује у тзв. Косовски заштитни корпус (Пантелић, 2000, стр. 49–66). Приликом проучавања злочина које су извршили припадници албанских паравојних формација над мањинским становништвом треба увек имати у виду да је после завршетка НАТО агресије на СРЈ, поред КФОР-а, на Косову и Метохији и ОВК била наоружана војна формација. На тај начин успостављено је двовлашће на територији Косова и Метохије. Споразум К+90 је значајан, јер је ОВК остављао довољно времена да спроведе етничко чишћење мањинског становништва на Косову и Метохији. Самим тим, одговорност за етничко чишћење и уништавање српског народа на Косову и Метохији сноси и КФОР, јер није извршио разоружавање и укидање ОВК одмах по доласку у покрајину.

После доласка међународне војне и цивилне мисије, злочини ОВК били су распрострањени широм Косова и Метохије. Један од злочина који је обележио најтежи период у историји по српско становништво на Косову и Метохији, био је гранатирање српске пијаце у селу Бресје. Циљ овог злочина био је исти као и свих осталих злочина који су извршени у летњим месецима 1999. године – етничко чишћење и уништење српског народа на Косову и Метохији.

Напади на пијаце, места на којима је концентрисан велики број цивила на малом простору, представљају терористички акт. Овакви напади дешавали су се широм света. Треба се само подсетити на терористичке нападе на пијацу у Нигерији коју су извршили припадници групе Боко Харам, као и напада припадника Исламске државе на пијацу у Багдаду. Најпознатији овакав чин на југословенском простору су два напада на пијацу Маркале у Сарајеву, за које је и данас нејасно ко су организатори и извршитељи злочина. Међутим, случај за који се мало зна у српској и светској јавности и историографији је напад на српску пијацу у селу Бресје, који су извршили припадници албанских паравојних формација.

Велико страдање српског и другог мањинског становништва на Косову и Метохији започело је са доласком мировних трупа у покрајину. Војници КФОР-а ушли су у Приштину 12. јуна 1999. године, а Приштина и околина били су зона одговорности Уједињеног краљевства Велике Британије. У Косову Пољу, у општини у којој је злочин извршен, размештај трупа КФОР-а текао је постепено и крајем августа било је око 130 војника (ОЕБС, 2001, стр. 29).⁴ После напада на пијацу, због напетости која се створила између српске и албанске заједнице, у Косову Пољу су размештене још три додатне јединице. За Косово Поље били су задужени британски и грчки контигент КФОР-а, а после напада на пијацу и италијански. У Косову Пољу налазила се и пољска болница коју су подигли руски војници КФОР-а (ОЕБС, 2001, стр. 39).

Општина Косово Поље обухвата реон села Бресје, Угљаре, Батусе, Кузмин и град Косово Поље. Косово Поље налази се 7 километара југозападно од Приштине, а село Бресје, у коме је злочин извршен, налази се 1 километар јужно од Косова Поља.

У септембру месецу 1999. године у општини Косово Поље извршено је низ напада на српско становништво. Кулминација напада догодила се када је извршен напад на пијацу у Бресју. Тог 28. септембра 1999. године, за време пијачног дана, испалене су две гранате на неколико стотина грађана српске националности. Злочин је карактеристичан по томе што се иза њега крила намера масовног убиства цивила, јер је на пијаци у том тренутку било више стотина лица.

И овај злочин, један од великих масакара, приказује се као освета албанског становништва за српску репресију коју су наводно трпели годинама. То је био чест образац војне и цивилне мисије УН на Косову и Метохији којим су оправдавали албанске злочине извршене над српским становништвом. Иако до сада нико није процесуиран за овај злочин, неспорно је да иза напада стоје албанске паравојне формације. Као непосредни извршиоци

⁴ Један од извора који смо користили у овом раду био је и извештај Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), односно њене Мисије на Косову и Метохији, и то за период јун – октобар 1999. године. ОЕБС је највећа светска међувладина организација која се бави питањима безбедности, а у њеном делокругу спадају питања као што су контрола наоружања, људска права, слобода штампе и слободни избори. Циљ ове организације је рано детектовање и спречавање сукоба, руковођење кризним случајевима и послератна обнова. Мисија ОЕБС је била присутна на Косову и Метохији за време унутрашњег оружаног сукоба између оружаних снага СРЈ и паравојне формације ОВК и у периоду после тога.

злочина, у изворима се наводе два лица албанске националности. Према подацима Министарства унутрашњих послова РС, један од извршилаца напада на пијацу у Бресју био је Мухамет (Браим) Љатифи, а ово дело извршио је према наређењу Даута Рецепија из Корпуса за одбрану Косова (Влада Републике Србије, 2003, стр. 118).⁵ Према подацима црквених великодостојника и непосредних сведока злочина, пијаца у Бресју гађана је из куће Бајрама Шаље, а у нападу је учествовао његов син Беким (Радовић, 2011, књ. 2, стр. 71–75).⁶ За истрагу овог злочина била је задужена УНМИК полиција, уз асистенцију КФОР-а. Портпарол КФОР-а, мајор Оле Иргенс, изјавио је на конференцији за штампу у Приштини 29. септембра 1999. године да су две гранате експлодирале на пијаци око 10.20 часова, да су највероватније испале из оближње куће, и да су у експлозији 2 лица настрадала, 6 лица теже, а 35 лица лакше повређена. Навео је да је КФОР одмах дошао на лице места: војна полиција, тим за експлозив и медицинско особље и да су повређени одмах пребачени у руску пољску болницу у Косову Пољу. На конференцији је навео и да су два лица албанске националности ухапшена и да се налазе у притвору (www.nato.int, приступљено 25. 9. 2015). У том тренутку, постојала је информација и да су ухапшене четири особе које се сумњиче за овај напад (www.b92.net, приступљено 25. 9. 2015). Међутим, убрзо је ова информација демантована, па је портпарол УНМИК-а, Данијела Розгонова, потврдила да су ухапшене две, а не четири особе, осумњичене за напад, али да су убрзо ослобођене притвора (www.b92.net, приступљено 25. 9. 2015).

⁵ Мухамет Љатифи рођен је 26. маја 1955. године у селу Полатна код Подујева. Један је од организатора ОВК на подручју Подујева и области око Лада. У 1998. и 1999. години био је командант тзв. територијалне одбране Косова, а после оружаног сукоба постављен је за команданта војне полиције 5. ПТГ у Косовском заштитном корпусу. Након завршетка НАТО агресије на СРЈ, био је вођа 2. групе полиције ОВК на подручју општине Приштина, која је имала 46 припадника. Његова група је била задужена за логор са заробљеним лицима српске националности, који се налазио у селу Горња Лапаштица. У овом логору су убијени Мирослав Милачић из Подујева, Бранко Марковић и Бранко Ђукић из Приштине и Јовица Кордић из Вучитрна. Током друге половине 1999. године његово задужење је било и надзор територије од Подујева до Мердара, где је предводио групу под називом 'Гарда за ликвидацију' и која је изводила нападе на мањинско становништво у том реону (Влада Републике Србије, 2003, стр. 117–118).

⁶ И подаци Министарства иностраних послова СРЈ тврде да су, према изјавама очевидца, гранате испале из оближњих албанских кућа (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220–221).

Неопходно је одговорити на питање да ли је српска пијаца у Бресју гранатирана споља или је на пијаци подметнута експлозивна направа? У већини извора тврди се да је на пијацу извршен напад испаливањем експлозивних направа. У тим изворима се често чује дисонантан тон када је у питању тачно оружје које је коришћено. Тако се у подацима Министарства иностраних послова СРЈ наводи да је извршен минобацачки напад (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220–221). Министарство унутрашњих послова РС у једном свом допису навело је: „Дана 28.09.1999. године, извршен је терористички напад на пијацу у селу Бресје, бацањем експлозивних направа”.⁷ Дневни лист *Глас јавности* информисао је читаоце да је пијаца гађана тромблонима тј. да су представници КФОР-а потврдили напад артиљеријским оружјем (www.glas-javnosti.com, приступљено 25. 9. 2015). Да је пијаца гађана тромблонским минама пренео је и митрополит Амфилохије (Радовић, 2011, стр. 71–72). У извештају о. Радивоја Панића истиче се да је напад извршен из ручних бацача (Радовић, 2011, стр. 76). Међутим, у извештају Мисије ОЕБС на Косову и Метохији истиче се да су на пијаци експлодирале две бомбе које су биле подметнуте, а у наставку извештаја тврди се да је на пијацу бачена бомба (ОЕБС, 2001, стр. 30, 33). Према свим расположивим подацима, мишљења смо да на пијаци нису биле подметнуте бомбе, већ је она била гранатирана.

Извори су мало конфузни када је реч о тачном времену напада, али је јасно да је напад извршен пре подне између 10 и 11 часова. У извештају Мисије ОЕБС на Косову и Метохији као и у извештају о. Радивоја Панића наводи се да је до експлозије дошло у 10.00 часова (ОЕБС, 2001, стр. 33; Радовић, 2011, стр. 76). Подаци Министарства иностраних послова СРЈ указују да је напад извршен у 10.15 часова (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220). Дневни лист *Глас јавности* наводи да је напад извршен око 10.50 часова (www.glas-javnosti.com, приступљено 25. 9. 2015), КФОР је саопштио да је напад организован око 10.20 часова (www.nato.int, приступљено 25.9.2015), док је лист *Independent* пренео вест да је напад извршен око 10.30 часова (www.independent.co.uk, приступљено 25. 9. 2015). Није сасвим јасно ни колико је лица повређено приликом гранатирања српске пијаце. Бројке се крећу од минималних 36 (www.glas-javnosti.com при-

⁷ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Допис Министарства унутрашњих послова аутору, бр. 3533/15–7, од 25. децембра 2015. године.

ступљено 25. 9. 2015) до максималних 49 (www.refworld.org, приступљено 25. 9. 2015) лица.⁸ Ипак, јасно је да је напад произвео 3 смртна случаја,⁹ иако се на једном месту наводи да су 4 лица настрадала.¹⁰ У нападу су на лицу места настрадали: 1) Живојин (Стојимир) Степић, рођен 25. јануара 1932. године;¹¹ 2) Живојин (Милан) Трајковић, рођен 17. децембра 1940. године.¹² Од последица рањавања 24. октобра 1999. године преминула је Дивна (Пана) Глигоријевић, рођена 18. марта 1935. године.¹³ Све жртве су биле српске националности и углавном старије особе (www.reliefweb.int, приступљено 25. 9. 2015).

Према подацима Министарства СРЈ за иностране послове, поред убиства Живојина Трајковића из Крушевца, Живорада Степића из Косова Поља и Дивне Глигоријевић која је преминула од последица рањавања, још 45 лица је лакше и теже повређено у нападу. Међу повређенима су били Момчило Станојевић, Горица Аксић, Милан Мичић, Наталија Јовичић, Синиша Милошевић,

⁸ Мисија ОЕБС на Косову и Метохији наводи да је убијено 4, а рањено 40 лица српске националности (ОЕБС, 2001, стр. 31). Портпарол УНМИК-а изјавио је да су 2 лица настрадала, а 47 рањена, од којих 6 теже (www.reliefweb.int, приступљено 25. 9. 2015). На једном месту наводи се да су два лица српске националности настрадала, 42 лица рањена, укључујући 7 који су задобили озбиљне повреде (www.nointervention.com, приступљено 25. 9. 2015). На другом месту наводи се да је 49 лица рањено, а да је три лица настрадало (www.refworld.org, приступљено 25. 9. 2015). Портпарол УНМИК-а Данијела Розгонова изјавила је да је у нападу повређено 47 особа, од којих 9 тешко (www.b92.net, приступљено 25. 9. 2015). Према подацима Министарства СРЈ за иностране послове, поред убиства 3 лица, још 45 је рањено (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220–221).

⁹ АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Допис Биро-а за информације од јавног значаја МУП-а Републике Србије аутору, 01 бр. 3533/15–5, од 13. новембар 2015. године.

¹⁰ Мисија ОЕБС на Косову и Метохији наводи да је убијено 4, а рањено 40 лица српске националности (ОЕБС, 2001, стр. 31). Часлав Николић, координатор Фонда за хуманитарно право у Београду, оставио је као могућност да је та четврта особа Слободанка Николић која је у инциденту тешко повређена и ампутирани су јој неки делови тела (Е-mail Часлава Николића послат аутору 16. марта 2016. године).

¹¹ Личне податке настрадалих преузели смо из базе података Фонда за хуманитарно право (www.hlc-rdc.org, приступљено 25. 9. 2015).

¹² Исто.

¹³ Исто; Радовић, 2001, стр. 82; АМЖГ, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа, Допис Биро-а за информације од јавног значаја МУП-а Републике Србије у аутору, 01 бр. 3533/15–5, од 13. новембра 2015. године.

Драгиња Ђирковић, Гордана Младеновић, Марко Милошевић, Верица Стојадиновић, Добривоје Максимовић, Наталија Јефтић, Тодорка Младеновић, Јован Весић, Драгица Мирковић, Момчило Јовановић, Живорад Станојевић, Верка Станојевић, Лепосава Павић, Перса Костић, Новица Максимовић, Бранислав Тодоровић, Верица Станковић, Слободанка Николић, Предраг Николић, Стојанка Мичић, Драгиша Смиљанић, сви из Косова Поља и Светозар Арсић из села Батуса (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220–221).

Бомбашки напад на српско становништво у Косову Пољу био је очекиван. Центар за мир и толеранцију (ЦМТ) у Приштини навео је да су КФОР и УНМИК обавештени о анонимној пријави која је стигла после поноћи у ЦМТ о могућим нападима на локације у Косову Пољу и Бресју (Anđelković, 2000, стр. 184). Међутим, и поред сазнања о могућем нападу на српско становништво, КФОР и УНМИК полиција нису успели да спрече напад терориста на српску пијацу, па део одговорности за овај злочин лежи и на њима.

Након гранатирања пијаце, револтирано, огорчено и уплашено српско становништво подигло је барикаде на путу Приштина–Пећ. На барикадама је дошло до сукоба између демонстраната и међународних снага безбедности. Због велике напетости, КФОР је упутио додатне јединице у Косово Поље. Напетост се повећала 29. септембра 1999. године када је албанско становништво на раскрсници у Косову Пољу поставило барикаде чиме је у граду заустављен саобраћај. Барикаде албанског становништва остале су до 30. септембра 1999. године када су у касним вечерњим часовима уклоњене, док су барикаде српске заједнице остале.¹⁴

Два дана након напада, у четвртак 30. септембра 1999. године одржан је састанак петочлане српске делегације из села Бресје са шефом УНМИК-а Бернардом Кушнером и командантом КФОР-а генералом Мајклом Џексоном. Бернар Кушнер и Мајкл Џексон обратили су се дан раније, у среду увече око 22 часа српском становништву на барикадама у Косову Пољу и обећали безбедност. Дан након гранатирања пијаце, од среде увече, за безбедност српског становништва у Косову Пољу, Бресју, Угљару, Кузмину и Батусу били су задужени италијански карабињери (www.b92.net,

¹⁴ Митрополит Амфилохије записао је 1. октобра 1999. године: „Српске барикаде остају и даље, али убудуће Србе у Косову Пољу, Бресју, Батусу, Угљару и Кузмину чувају благодиклонији нам италијански карабињери“ (Радовић, 2011, стр. 82).

приступљено 25.9.2015). Српско становништво на Косову и Метохији није имало поверење у британски контингент КФОР-а.¹⁵

Након злочина, српском становништву у Косову Пољу упућиване су претње бомбашким нападима. Претње бомбашким нападима упућене српском становништву у Косову Пољу и околини након гранатирања српске пијаце у Бресју (Радовић, 2011, стр. 76) показују да је крајња намера албанских парамилитариста била етничко чишћење мањинског становништва. Бомбашки напади на мањинско становништво који су се дешавали широм Косова и Метохије након доласка мировне мисије у покрајину имали су за циљ да се код српског и другог мањинског становништва изазове осећај страха, небезбедности, неравноправности и неспокојства како би се раселили.

О ЗЛОЧИНУ КРОЗ ИЗВОРЕ

О извршеном нападу на српску пијацу у селу Бресје имамо мноштво извора. Тако је дневни лист *Глас јавности* пренео 28. септембра 1999. године да је српска пијаца у Бресју гађана тромблонима и да су том приликом погинула 2 лица српске националности, а да је 36 лица рањено. Овај лист навео је да се напад догодио око 10.50 часова, да је 11 лица теже повређено, а да су у критичном стању били Дивна Глигоријевић, Светозар Арсић и Слободанка Николић који су пребачени у болницу у Нишу. Међу тешко повређенима били су и Стојанка Ничић, Перса Костић, Драгиша Смикић, Драгиња Ђирковић, Тодорка Младеновић, Лепосава Павић, Весна Станојевић, Живорад Станојевић и Новица Максимовић. Овај лист пренео је и информацију да је бомбашки напад био најављен:

„Центар за мир и толеранцију у Косову Пољу добио је анонимну пријаву од лица албанске националности да ће албански терористи извршити бомбашки напад на пијацу. И поред пријаве снагама КФОР-а и полицији УН, ништа није предузето да се овај монструозни злочин спречи” (www.glas-javnosti.com, приступљено 25.9.2015).

¹⁵ У зони одговорности трупа Уједињеног краљевства Велике Британије 23. јула 1999. године 14 лица српске националности убијени су у општини Липљан на њиви док су завршавали жетву. Злочин је код српског становништва изазвао велико неповерење и бес према британским трупама КФОР-а.

Лист је пренео и атмосферу страха која је створена бомбашким нападом, али и реакције српског становништва:

„После злочиначког бомбашког напада, припадници Кфора и полиције УН, примењујући силу над озлојеђеним и огорченим Србима који су се окупили испред Дома здравља да протестују због напада шиптарских терориста, теже су повредили пет особа српске националности, тако да се укупан број повређених у јучерашњим нападима на Србе повећао на 41. Ударцем кундаком у главу тешко је повређен Ратомир Максимовић, представник Срба из Косова Поља за сарадњу са Кфором и УНМИК-ом, који је пребачен у болницу. Поред Максимовића, повређен је и Синиша Величковић. Представници Кфора у Приштини у уторак су потврдили напад артиљеријским оружјем на пијаци у Бресју и саопштили да су погинула два, а да је повређено 39, од којих је четворо у критичном стању” (www.glas-javnosti.com. приступљено 25. 9. 2015).

Са друге стране, у извештају Мисије ОЕБС на Косову и Метохији о овом злочину се каже:

„Две гранате експлодирале су 28. септембра на пијаци у Бресју, близу Косовог Поља. На лицу места погинула су два косовска Србина, непознатог годишта. Око четрдесет људи је рањено. Кфор је привео два Албанца” (ОЕБС, 2011, стр. 165).

У наставку, извештај је детаљнији, па преноси и друге податке о самој атмосфери страха и небезбедности по српско и друго мањинско становништво: „У Косову Пољу између 26. и 28. септембра догодио се низ напада. У првом нападу у селу Бресје издодена су два Србина. У другом нападу, који се догодио сутрадан у месту Угљаре, један Србин погођен је у стомак: подлегао је повредама. Трећи напад догодио се у самом Косову Пољу, када су експлодирале две бомбе подметнуте на пијаци. У првој експлозији која се догодила око 10.00 часова двоје Срба је погинуло, а 38 особа је рањено. КФОР је убрзо ухапсио двојицу Албанаца и сместио их у оклопно возило ради њихове безбедности. Готово истовремено Срби су подигли барикаде на путу Приштина–Пећ. Постало је веома напето, па је КФОР довео појачање. У граду је поново заустављен саобраћај 29. септембра, када је велика група албанских демонстраната поставила барикаде. Након сахране једне од жртава 30. септембра очекивало се да ће Срби уклонити барикаде: они то, међутим, нису учинили. И Албанци су наставили да протестују и њихове барикаде су остале. Албанци су пристали да уклоне барикаде тек касно увече 30. септембра, пошто су добили уверавања да ће и Срби то учинити. Од оружја нису кори-

шћене само бомбе. КФОР је известио да су током августа у Косову Пољу у просеку паљене две до три куће. Већина попаљених кућа припадала је Србима. У Косову Пољу 4. октобра тројица Албанаца напала су једног Рома. Због повреде главе КФОР га је пребацио у болницу” (ОЕБС, 2011, стр. 33).¹⁶ О овом злочинству сведочанство нам је оставио и митрополит Амфилохије у својим дневничким белешкама. Митрополит Амфилохије записао је 28. септембра 1999. године:

„Дан по Крстовдану, који је у Косовом Пољу пазарни 'ућка' – зулумћари двијема тромблонским минама гађали Србе окупљене на пијаци у Бресју, у чијој се близини у самом Косовом Пољу налазе издјеглички камп 'Свети Сава' (у згради гимназије), руска болница и Дом здравља. Пуцано је из оближње шиптарске куће Бајрама Шаље, а у нападу је учествовао Бајрамов син Беким. Усмрћени су Живорад Степић (65) из села Угљаре код Косова Поља и Живојин Трајковић (58) из Косова Поља, док је на лицу мјеста рањено 39-оро Срба, једанаесторо тешко и љекари се боре за њихов живот. Најтеже су повријеђени Светозар Арсић, Дивна Глигоријевић и Слободанка Николић, који су пребачени у нишку болницу. Глигоријевићева и Арсић су добили тешке повреде главе, а Николићевој су љекари у руској болници ампутирали ногу. Међу тешко повријеђенима су Стојанка Ничић, Перса Костић, Драгиша Смикић, Драгиња Ђирковић, Лепосава Павић, Весна Станојевић, Живорад Станојевић, Новица Максимовић. Озлојеђене и огорчене Србе, који су због

¹⁶ Имена жртава напада у Угљару и Бресју које помиње Мисија ОЕБС на Косову и Метохији налазимо у једном новинском чланку. Душан Ристић, члан Национално-политичког савета српског становништва са Косова и Метохије навео је: „Косово Поље и околна српска села су у последња три дана константно на мети албанских екстремиста... Прекјуче су Албанци у центру Угљара ранили аутоматским оружјем Зорана Галића, а прексинаћ у Бресју изболи ножевима Војислава Тодића и Бранислава Јевтића“ (www.glas-javno sti.com. приступљено 25. 9. 2015). Међутим, на другом месту пронашли смо податак да је Зоран Галић из Угљара преминуо 28. септембра 1999. године од повреда које су му нанете ножем од припадника албанских терориста дан раније (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 30). Треба напоменути да су 27. септембра 1999. године у селу Угљаре код Косова Поља албански терористи отворили ватру из аутоматског оружја на лица српске националности која су пролазила близу тамошње школе. Одмах је извршена евакуација деце из школе и предузете мере обезбеђења целог насеља (Министарство СРЈ за иностране послове, други део, 2000, стр. 363). Такође, 27. септембра 1999. године, око 9 часова изјутра, албански терористи извршили су оружани напад на село Бресје и том приликом повређена су два лица српске националности (Министарство СРЈ за иностране послове, први део, 2000, стр. 220).

тога потом протестовали испред Дома здравља и блокирали пут Приштина–Пећ, у одговор на крајњу равнодушност коју према арнаутском терору показује присутни КФОР и УН полиција, претукли су исти они британски кфоровци који су их претресали претходног дана. Умјесто на терористе, насрнули су на голоруки народ на барикади и том приликом повриједили Синишу Величковића и Ратомира Максимовића, представника Срба за преговоре с КФОР-ом и УН полицијом у Косову Пољу, кога је војник КФОР-а тешко повриједио ударцем кундака у главу, због чега је пребачен у болницу. Арнаути су потом блокирали све прилазе Косову Пољу и српском становништву из околних села непрестано пријете домбашким нападима, јавља мјесни парох, о. Радивоје Панић” (Радовић, 2011, стр. 71–72).

А следећег дана, 29. септембра 1999. године, митрополит Амфилохије је записао:

„Данас су у Угљару код Косова Поља сахрањени Живојин Степић и Живорад Трајковић, убијени приликом арнаутског гранатирања зелене пијаце у Бресју, будући да у њиховом селу Крушевац, из кога су од зулума избјегли прије два месеца, КФОР није могао да им јемчи безбједност” (Радовић, 2011, стр. 75).

О збивањима у Косову Пољу сведочи и извештај о. Радивоја Панића који се не разликује од дневничких дележака митрополита Амфилохија, али је детаљнији. У извештају о. Радивоја Панића наводи се:

„На Крстовдан 14/27. септембра Шиптари, комшије Срба, у Косову Пољу јавили су Србима комшијама да је могућ напад на пијацу у Косовом Пољу – у Бресју, као и на друга јавна места. Центар за мир и толеранцију је примио ово обавештење и одмах обавестио КФОР и међународну полицију, са циљем да се локалитет обезбеди. Упркос свему, ујутру 28. 9. 1999. у уторак, када је иначе пазарни дан у К. Пољу, тачно у 10 ч. извршен је терористички напад на поменуту пијацу. По нашим сазнањима, напад је извршен из ручних бацача. У непосредној близини пијаце налази се избеглички камп 'Свети Сава' (у згради гимназије), руска болница, Дом здравља и стамбени блок. Према казивању очевидаца, напад је извршен из куће Бајрама Шаље, а један од учесника био је управо његов син Беким Шаља. Идентитет другог нападача је непознат. Према речима очевидаца, нападачи су били у цивилу, старости око 25 година. Одмах је блокиран пут Приштина–Пећ, у селу Бресје, од стране Срба, и том приликом дошло је до сукоба између мештана (Срба) и припадника КФОР-а и међународне полиције, тако да је ту било и повређених лица. Терористички напад је проузроковао велики број повређе-

них и, нажалост, на лицу места два погинула Србина. Погинули су Живојин Трајковић (58) и Живорад Степић (65), обојица из Косова Поља. Повређених је било преко четрдесет. Тешко повређени су Дивна Глигоријевић, Светозар Арсић, Слободанка Николић, Драгиша Смиљић и Верка Станијевић. Сутрадан по догађају на пијаци, 28. 9. 1999. Шиптари блокирају све путне правце кроз раскрсницу у Косову Пољу и тиме потпуно блокирају све путне правце кроз Косово Поље (Срби) и околним селима (Угљаре, Бресје, Кузмин...), јер Шиптари анонимним позивима и даље прете бомбашким нападима” (Радовић, 2011, стр. 76).

ИЗЈАВЕ ЗВАНИЧНИКА

Митрополит Амфилохије преноси нам и изјаве српских функционера дате поводом гранатирања српске пијаце у селу Бресје. Тако је председник Српске националне скупштине Косова и Метохије Живојин Митровић изјавио

„да је масакр још један доказ да међународна заједница пристаје на етничко чишћење које спроводе албански терористи и сепаратисти, те да је сада сасвим јасно да демилитаризација тзв. ’УЧК’ није извршена у складу са Резолуцијом 1244 СБ УН, за шта највећу кривицу носе Цивилна мисија УН и КФОР” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Члан Црквеног народног савета др Рада Трајковић изјавила је после напада на бресјанску пијацу:

„Европа и Америка су у лику Тачија (*Хашим - њримедба ауџора*) добиле европског Бин Ладена. Ако је Ветон Сурои, као представник групе албанских интелектуалаца у Прелазном савету Косова, иначе власник ’Коха Диторе’ и човек чије су новине биле билтен и подршка ’ОВК’ за све време дешавања на Космету, тренутну ситуацију описао као фашизам на делу, ја као Српкиња, немам тежу квалификацију, али ме чуди зашто чује Кушнер и међународна заједница и ствари не назову правим именом. Они нису реаговали ни када је пре неколико дана Тачи у Србици позвао Албанце на етничко чишћење Косова од Срба, а оружани напад на пијацу показује да се с речи прелази на дела” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Председник Кола српских сестара у Приштини Зага Павловић навела је да је

„крвави догађај на бресјанској пијаци још један доказ да терористи немају намјеру да престану са својим злочинима: ’Ово је и потврда оне народне да вук длаку мења, али не и ћуд’. Албански терористи,

како год да се звали и какве год ознаке имали на униформама, остају оно што јесу, терористи, и несхватљиво ми је да свет који добро зна шта се на Космету дешава и ко су праве жртве још благонаклоно гледа све ове злочине!” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Момчило Трајковић, председник Српског покрета отпора, одговорност за овај злочин приписао је међународној заједници:

„Они толеришу албански тероризам, а овај догађај је доказ да ОВК не само да није предала наоружање, већ и да КФОР и УНМИК нису обавили задатак због којег су дошли на Космет. Такође, ово је и још један доказ да ће такозвани заштитни корпус бити ударна снага албанских терориста...” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Живорад Игић, председник Социјалистичке партије Србије на Косову и Метохији поводом овог гнусног злочина изјавио је:

„Чињеница да се то догодило после 19. септембра, дана који је био утврђен као крајњи рок за разоружање ОВК, јасно показује да је та демилитаризација била само фарса намењена обмањивању лаковерних...” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Драган Лазић, председник Општинског одбора Демократске странке Србије Приштине, навео је да напад на пијацу у Бресју само потврђује предвиђања ове странке да демилитаризацијом ОВК неће престати антисрпски терор, већ ће бити појачан:

„Будући да су градови очишћени од српског живља, изузев северног дела Косовске Митровице, преостала су села на чије се становништво сада врши притисак да се иселе. Тиме Албанци настоје да раздију концепт мултиетничности и доведу до финализације, стварања егонационалне државе Албанаца!” (Радовић, 2011, стр. 76–78).

Напад на пијацу у селу Бресје, поред српских функционера, УНМИК-а и КФОР-а, осудио је и Прелазни политички савет Косова:

„Овај страшни чин против невиних цивила доводи у опасност наше заједничке напоре да постигнемо стабилност и демократију на Косову... Савет је чврсто опредељен да прекине кукавичке акте насиља над цивилима... Одговорни за напад на пијацу у Бресју морају бити приведени лицу правде” (www.b92.net, приступљено 25. 9. 2015).

Иако је УНМИК полиција била задужена за истрагу, за овај злочин још нико није процесуиран и кажњен. Као и у већини случајева где су жртве припадници српског народа, све је остало на речима осуде (Ђокић, 2015б, стр. 299–319).

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Поставља се питање који су разлози гранатирања српске пијаце у селу Бресје? Несумњиво је један од разлога намера да се спречи стварање велике српске енклаве у Косову Пољу и његовој околини односно намера масовног расељавања српског становништва из ове области. После завршетка НАТО агресије на СРЈ, због терора албанских паравојних формација, у Косову Пољу склонио се велики број интерно расељених лица из многих места широм Косова и Метохије. Покушај да се створи велика концентрација избеглог и прогнаног српског становништва у селу Бресје и тако додатно ојача српски корпус у централном делу покрајине, представља један од разлога учесталих напада албанских екстремиста на српско становништво. Југословенски црвени крст отворио је 21. јуна 1999. године центар за расељена лица у Бресју, а који се налазио у тамошњој школи (ОЕБС, 2001, стр. 38). Почетком септембра у њему је било смештено око 460 расељених лица. То је наравно сметало локалном албанском становништву. Извештај Мисије ОЕБС на Косову и Метохији наводи:

„Родитељи албанских ученика тврдили су да се школа користи за смештај само да би се албанска деца спречила да похађају наставу. Расељени Срби и Југословенски црвени крст бранили су приступ школи представницима УНМИК-а. Напетост је порасла када су Срби из околине подигли барикаде око школе. Последње недеље септембра УНХЦР је за расељене обезбедио други смештај. Школа у Бресју могла је почети са радом, а УН је предложио план по коме би настава требало да се одвија у три школе у Косову Пољу – у Бресју и у још две зграде. Према плану, све три школе биле би мешовите. Делегација Срба на редовном састанку у општини 23. септембра прихватила је план, али уз опрез. О реакцијама албанске стране може се само нагађати: делегација је дојкотовала састанак” (ОЕБС, 2001, стр. 37).

Није искључено да је постојао план Владе Републике Србије да се од Косова Поља створи велика српска енклава. Индикативно је и то што је руски контингент КФОР-а за оснивање пољске болнице изабрао Косово Поље.

Поред губитка 3 живота и рањавања неколико десетина људи, једна од последица која је произашла из гранатирања српске пијаце у селу Бресје била је рушење договора који је постигнут 27. септембра 1999. године између српских и албанских пред-

ставника о интеграцији општинских органа у Косову Пољу. Овај договор је стављен ван снаге након гранатирања српске пијаце.¹⁷ Поред осећања страха, неспокојства, неравноправности и небезбедности који су били присутни код српског народа након гранатирања пијаце, једна од последица злочина била је и боља заштита српског становништва од припадника КФОР-а у овом делу Косова и Метохије.

Непосредно пре гранатирања пијаце у Бресју, локално становништво српске националности је 23. септембра 1999. године прихватило план међународне заједнице о мешовитим школама у Бресју и Косову Пољу, док су представници албанског становништва одбили овај план. Такође, после четири недеље дојкотовања састанака, представници албанског становништва су тек 27. септембра 1999. године прихватили договор о интеграцији општинских органа. Управо је напад на бресјанску пијацу имао за циљ да се спречи миран суживот између српског и албанског становништва у овом делу Косова и Метохије и посебно успостављање заједничке српско-албанске локалне власти.

У извештају Мисије ОЕБС на Косову и Метохији истакнуто је да је случај гранатирања српске пијаце у селу Бресје био од великог значаја: „Тенденције и обрасци пресликавали су се из Приштине на цело подручје, али су од највећег утицаја били инциденти у Грацком и Косову Пољу” (ОЕБС, 2001, стр. 31). Иза еуфемизма речи „тенденције и обрасци” мислило се на насиље и терор албанских паравојних формација које су спроводили над припадницима мањинских заједница непосредно после завршетка НАТО агресије на СРЈ. Са друге стране, иза речи „утицаја” крије се боља заштита српског становништва од припадника међународ-

¹⁷ Највећи број општинских функција у општини Косово Поље припадао је лицима српске националности. После доласка међународних мировних снага у Косово Поље, општина Косово Поље је функционисала на челу са српским руководством. Састанке између српских и албанских представника у општини водио је КФОР од 14 јула 1999. године, па до доласка цивилног администратора УНМИК-а у августу 1999. Цивилни администратор УНМИК-а покушао је да створи нову структуру власти у општини интеграцијом српских и албанских система власти. Договор је био постигнут око интегрисања власти у једну целину, али су се односи између две заједнице погоршали, па су албански представници у наредном периоду дојкотовали састанке. После четири недеље дојкотовања састанака, договор око интеграције српских и албанских система власти постигнут је 27. септембра 1999. године. Међутим, због напада на пијацу, овај договор је пропао. Највише спора око функционисања будуће општине било је око школа (ОЕБС, 2001, стр. 30).

них снага, до чега су довели „инциденти у Грацком и Косову Пољу”. Напад на српску пијацу у селу Бресје очевидно и јасно показује да демилитаризација ОВК није извршена септембра 1999. године како је било предвиђено споразумом К+90, јер је злочин извршен након тзв. демилитаризације ОВК. Очигледно је да се иза злочина крила намера албанских паравојних формација да се Косово Поље етнички очисти од српског становништва. Одговорност за овај злочин лежи и на КФОР-у и међународној заједници, јер ОВК није демилитаризована одмах након завршетка НАТО агресије на СРЈ, нити је Споразум К + 90 реализован.

ИЗВОРИ Архив Музеја жртава геноцида, Фонд о ратним сукобима од 1991. године, Косово и Метохија, несређена архивска грађа.

ЛИТЕРАТУРА Anđelković, Z. (2000). *Dani terora (u prisustvu međunarodnih snaga)*. Beograd: Centar za mir i toleranciju: AS media.

База података Фонда за хуманитарно право, www.hlc-rdc.org. 25.9.2015.

„Barikade u Kosovu Polju ostaju“, www.b92.net. 25.9.2015.

Бјелица, С. (2006). Косово и Метохија у оквиру Југославије. *Култура ђолиса*, 4–5, 419.

Влада Републике Србије. (2003). *Албански штероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*. Београд.

„Dvoje poginulo, 41 lice ranjeno u napadu na pijacu u selu kod Kosova Polja“, www.b92.net. 25.9.2015.

Бокић, Б. (2015а). Нумеричка анализа списка отетих и несталих Срба и припадника других мањинских заједница на Косову и Метохији. *Токони историје*, 1, 123–144.

Бокић, Б. (2015б). Кршење људских права жртвама и члановима породица жртава албанског терора на Косову и Метохији (1999–2014): Студија случаја. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1, 299–319.

Е-mail Часлава Николића, координатора ФХП, послат аутору 16. марта 2016. године

„KFOR Press Statement by Major Ole Irgens, KFOR Spokesman“, www.nato.int. 25.9.2015.

„Memorandum of the government of the FYR on the UN Security Council Resolution 1244 (1999) – Part 3“, www.nointervention.com. 25.9.2015.

Министарство СРЈ за иностране послове. (2000). *Злочини албанских терориста на територији АП Косово и Метохија од 10. јуна 1999. године: Документи и докази*. I. Београд: Савезно министарство за иностране послове.

Министарство СРЈ за иностране послове. (2000). *Злочини албанских терориста на територији АП Косово и Метохија од 10. јуна 1999. године: Документи и докази*. II. Београд: Савезно министарство за иностране послове.

ОЕБС. (2001). *Kosovo: kako viđeno, tako rečeno, II deo, Izveštaj Misije OEBS-a na Kosovu. Stanje ljudskih prava jun 1999 - oktobar 1999*. Београд: Фонд за хуманитарно право.

Пантелић, М. (2000). Терористичка ћуд није промењена: 'трансформација' тзв. ОВК у 'Косовски заштитни корпус'. *Војни информатор*, 2, 49–66.

„Povredjeno 47 osoba u napadu na Bresje – devet teško“, www.b92.net. 25.9.2015.

„Poginula dvojica Srba“, www.glas-javnosti.com. 25.9.2015.

Радовић, А. (2011). *Љетопис нової косовскої расіећа: дневнички и друїи записи септембар 1999. – децембар 2000*. II. Цетиње: Светигора.

„Two killed in Kosovo grenade attack as hostilities continue“, www.independent.co.uk. 25.9.2015.

„UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK): 29 Sep 1999“, www.reliefweb.int. 25.9.2015.

„U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2000 - Yugoslavia“, www.refworld.org. 25.9.2015.

Шикићу, М. (2003). *Генци*. Београд: Златоусти.

БОЈАН Д. ДЈОКИЋ

MUSEUM OF THE VICTIMS OF GENOCIDE
BELGRADE

SUMMARY

CRIME OF THE KLA: SHELLING SERBIAN MARKET IN THE VILLAGE BRESJE

After completion of the NATO aggression on Yugoslavia started much suffering of the Serbian and other minority communities in Kosovo and Metohija. Members of the Albanian paramilitary formations were escorted planning organized violence and terror, and for ethnic cleansing and destruction of the Serbian people in this region. The agreement that was signed between KFOR and the so-called KLA "The agreement K + 90" enabled the KLA carried out violence and terror against minority populations. One of the crimes that have taken place after the so-called the demilitarization of the KLA was an attack with explosives on the Serbian market in the village Bresje 28 September 1999. The crime was ethnically motivated to intimidate, pressure and the like oppression and ethnic cleansing of the Serbian population in Kosovo and Metohija. On the Serbian market in the village Bresje, where there were several hundred civilians were fired two grenades. This crime has produced three deaths and several dozen persons were injured. KFOR soon arrived at the scene and the injured persons drove in the Russian hospital in Kosovo Polje. The attack is the intention of the Albanian paramilitaries to kill large numbers of civilians of Serbian nationality, which would produce feelings of fear, anxiety, insecurity and inequality, and led to the displacement of a large number of people. When it comes to Serbian victims in Kosovo and Metohija justice remains blind, and so for this crime no one has been prosecuted. For the investigation of the crime was in charge of UNMIK police, with the assistance of KFOR. Immediately after the shelling of the market, were arrested two ethnic Albanians who were suspected of a crime, but were soon freed from detention. It is interesting also that this crime had expected, because the earlier sent anonymous reports of a possible attack, but that KFOR and UNMIK have failed to prevent his execution. Fear that appeared among the Serbian population in Bresje led to barricades. After the attack, the Italian KFOR troops are responsible for security of the Serbian population in Kosovo Polje, because the Serbs no longer had confidence in British KFOR troops. One of the reasons for shelling the market place was also intended to prevent the creation of a large Serbian enclave in Kosovo

Polje and the surrounding area and that the Serb population from such a region displace. Consequences of shelling the market place are numerous: loss of 3 lives, wounding about 40 people, to cancel the agreement on the integration of Serbian and Albanian municipal authorities in Kosovo Polje, a sense of fear, inequality, insecurity and anxiety among the Serbian population, but also better protection of the Serbian population in Kosovo Polje and the environment.

KEY WORDS: Kosovo Polje, Bresje, market, bombing, ethnic cleansing, KLA.

